

МІЖКОНФЕСІЙНІ ПРАКТИКИ В ЕТНІЧНО ЗМІШАНИХ ПОСЕЛЕННЯХ ЗАКАРПАТТЯ

Інна Щербак

УДК [316.347+2-67](477.87-22)

У статті розглянуто релігійний аспект шлюбно-сімейних взаємин між представниками різних конфесій на Закарпатті. Висвітлено церковну та внутрішньосімейну практику укладання конфесійно змішаних шлюбів і хрещення дітей, народжених у таких шлюбах.

Ключові слова: конфесії, конфесійно змішані шлюби, Закарпаття.

The article deals with a religious aspect of matrimonial interrelations of the Transcarpathian dissimilar believers. There is coverage of the church and proper family practices of contracting the religiously mixed marriages and performing the christenings of children born in such marriages.

Keywords: denominations, religiously mixed marriages, Transcarpathia.

Релігійний ренесанс, який відбувається впродовж останніх десятиліть в Україні, викликає цілком обґрунтований інтерес суспільних наук до проблем функціонування релігії в сучасному українському суспільстві. Згідно з результатами соціологічного опитування Центру Разумкова, оприлюдненого під час презентації аналітичного дослідження «Україна – 2013: між виборами і перед вибором», першу позицію в рейтингу довіри українців до суспільних інститутів стабільно посідає церква – 63,8 % громадян вважають її беззаперечно надійним інститутом суспільного життя, 26,2 % респондентів не довіряють церкві, а 10 % – ще не визначилися. Рівень довіри до церкви й показник чисельності віруючих серед українців – нерозривно пов'язані. На сході та півдні віруючими є менше половини населення, у центрі – 57,3 %, у західному регіоні – 90 % опитаних. Загалом майже 60 % українців вважають себе набожними людьми¹.

Релігія залишається вагомим чинником ідентифікації, а релігійна ідентичність займає чільне місце серед ідентичностей як на особистісному рівні повсякдення, так і на суспільному. Після розпаду СРСР та лібералізаційних процесів у релігійній царині України помітною тенденцією є зростання релігійності населення й активне відтворення власної ідентичності завдяки релігійним практикам. Релігійна практика / діяльність – це соціальна форма вияву

релігійної свідомості, реалізація релігійної віри в діях соціальної групи або окремих людей.

Закарпаття є особливим історико-етнографічним регіоном України, якому притаманне не тільки етнодемографічне розмаїття (українці, угорці, румуни, росіяни, словаки, німці, цигани та ін.), але й широка палітра релігійної мережі. Станом на 2011 рік у регіоні діяли 1699 релігійних організацій 37 віросповідань та релігійних напрямів². Окрім так званих традиційних релігій та їхніх конфесій – релігійних напрямів, які зародилися та сформувалися в традиційному суспільстві й мають у своїй основі традиційну форму ідентифікації, зокрема, римо-католицизм, православ'я, греко-католицизм, протестантські напрями (реформати та ряд інших протестантських організацій), – є низка неорелігійних громад, а також малочисленні громади східних культів. Загалом в області налічується 1310 культових споруд, 60 монастирів, які належать різним релігійним течіям та напрямам.

Найбільшою релігійною громадою на Закарпатті є Українська православна церква Московського патріархату (далі – УПЦ МП). Вона нараховує понад 600 громад, 28 монастирів, 4 релігійні братства, 2 духовні навчальні заклади, 544 служителі культу. Структурно УПЦ МП складається із двох епархій – Мукачівської та Хустської. Етнічно до УПЦ МП належать переважно українці й росіяни.

Другою за чисельністю вірян і громад релігійною організацією на Закарпатті є Греко-католицька церква (далі — ГКЦ; «свого права» (*sui juris*)), яка адміністративно складається з єдиної Мукачівської греко-католицької єпархії з поділом на регіональні деканати. Мукачівська греко-католицька єпархія підпорядковується Ватикану, вона незалежна від Львівського митрополита Української греко-католицької церкви. На сьогодні вона налічує 421 громаду, 20 монастирів, 245 діючих єпархіальних священників, 2 духовні навчальні заклади.

Третьою за кількістю громад релігійною організацією на Закарпатті є Закарпатська реформатська церква (далі — ЗРЦ). За етнічним складом серед її вірян переважають угорці — 70 % від загальної кількості угорського населення Закарпаття. Реформатська церква, поряд з католицькою, є однією з історичних конфесій в Угорщині, до складу якої в минулому входило Закарпаття. Решта угорського населення належить до католицького віросповідання (50 громад), а незначна частина — до ГКЦ (30 громад). Віруючі ЗРЦ об'єднані в 111 релігійних громадах.

ЗРЦ — реформатська церква кальвіністського спрямування. Особливістю її управління є принцип керівництва знизу вгору. Керує общиною пресвітеріат, якого на чотири роки таємним голосуванням обирає громада. Пресвітеріат обирає головного пресвітера, який разом з пастором очолює громаду. Щодо всіх своїх дій, то головний пресвітер проводить консультацію з іншими пресвітерами, пастор відповідає за якість проведення богослужінь, місійну й виховну роботу. Общини об'єднуються в церковні округи, а округи у свою чергу — у єпископат, на чолі якого стоїть обраний пресвітеріатами громад єпископ і головний пресвітер. Усі важливі рішення в житті общини приймає Синод. Він створює і закони, якими керуються громади у своїй роботі. Таким чином, організація церкви в закарпатських реформатів кальвіністського напряму базується на демократичних засадах.

Характерною рисою, яка вирізняє ЗРЦ з-поміж інших релігійних організацій Закарпаття, є благочинна діяльність. Якщо найбільші конфесії Закарпаття (УПЦ МП та ГКЦ) здебільшого працюють над власною розбудовою та боротьбою за вірян, то ЗРЦ займається значною мірою саме доброчинністю. Неабияку увагу ЗРЦ приділяє створенню й утриманню освітніх закладів релігійного та світського характеру.

Римо-католицька церква (далі — РКЦ) за чисельністю віруючих та кількістю релігійних організацій на Закарпатті посідає четверте місце. Станом на 2007 рік РКЦ на Закарпатті налічувала 92 релігійні організації (82 громади, 8 монастирів, 1 духовний навчальний заклад). Особливістю РКЦ на Закарпатті є порівняно незначна чисельність священників — у 2007 році налічувалася незмінна кількість — 28 служителів культу.

Крім УПЦ МП, на Закарпатті діють й інші православні церкви. Найбільшою серед них є Українська православна церква Київського патріархату (далі — УПЦ КП). У 2007 році на Закарпатті УПЦ КП налічувала 24 громади, що їх обслуговували 24 священнослужителі.

Ще менше вірян на Закарпатті є прихильниками Української автокефальної православної церкви. Станом на 2001 рік було зареєстровано лише одну громаду. Крім того, на Закарпатті діють Православна церква (старобрядці) — одна громада, Православна церква Божої Матері, яка також нараховує одну зареєстровану громаду.

В області станом на 2007 рік зареєстровано значну кількість громад протестантського спрямування: Євангельські християни — баптисти (66 громад), Свідки Єгови (53 громади), Адвентисти сьомого дня (49 громад), Християни віри євангельської / п'ятидесятники (49 організацій), Християнська євангельська церква Живого Бога (42 організації).

На Закарпатті нараховується шість незалежних іудейських релігійних громад, а також дві громади об'єднання іудейських релігійних

організацій України, по одній громаді прогресивного та традиційного іудаїзму.

У регіоні діють релігійні організації східних культів — релігійна громада Товариства свідомості Крішни, релігійний центр Українського об'єднання буддистів школи Карма, а також релігійна громада духовного управління мусульман.

Останнім часом в Україні функціонує неабияка кількість (понад 600) неорелігійних організацій. Деяко схожа ситуація і на Закарпатті, де діє близько десяти неорелігійних напрямів. Більшість неорелігійних організацій мають у своїй основі об'єднані й осучаснені погляди християнства, буддизму, язичництва та особисті погляди того чи іншого лідера — засновника.

Особливо під вплив неорелігій потрапляє молодь. Традиційні церкви «не встигають» за новими надбаннями світової культури, а тому дистанціюються від сучасної молоді, яка не має традицій, переданих від предків через усім відомі події 1917 року, а на Закарпатті — з 1945 року. Крім того, молодь вступає до неорелігійних громад з меркантильних мотивів (реальність іммігрувати за кордон, можливість закордонних поїздок тощо). До того ж популярність серед молоді комп'ютерних соціальних мереж сприяє ознайомленню з нетрадиційними віруваннями. Наприклад, одними з найпопулярніших за відвідуваннями в Ужгороді є сайти, присвячені сатанізму, чаклунству та незрозумілим явищам природи.

Нині на Закарпатті зафіксовані прояви діяльності таких неорелігійних організацій: релігійні групи східної орієнтації (бахаї, культ Шрі Чинмоя, Міжнародне товариство свідомості Крішни), релігійні групи західної орієнтації (Богородичний центр, Церква Ісуса Христа Святих останніх днів, або ж мормони, Церква Живого Бога), релігійні організації окультного типу (Біле Братство, Міжнародний центр космічної свідомості, послідовники вчення Карлоса Кастанеди, «Внутрішній світ» послідовників Порфирія Іванова), деструктивні релігійні організації (сатаністич-

ні, демонологічні, язичницькі секти, церква саєнтології) ³.

Релігійний ландшафт Закарпаття складався впродовж багатьох століть під впливом комплексу історичних, політичних, ідеологічних, клерикальних чинників. Багато явищ сучасного релігійного життя Закарпаття закорінені в історичному минулому релігійних конфесій та напрямів.

Тривале співжиття на Закарпатті корінного українського населення з представниками інших етносів та конфесій вибудувало певну модель побутових і релігійних відносин між ними. У межах цієї статті розглянемо церковну та внутрішньосімейну практику укладання конфесійно змішаних шлюбів і хрещення дітей, народжених у таких шлюбах.

Міжконфесійні шлюби є досить поширеними на Закарпатті. Протоієрей Миколай, настоятель православного Покровського храму в Ужгороді, зазначає: «З досвіду моєї майже 40-річної пастирської служби можу сказати, що міжконфесійних шлюбів у нас дуже багато. Важко назвати у відсотках — такої статистики ніхто не веде, але оскільки у нас місто і край багатонаціональні й багатоконфесійні, то одруження представників різних конфесій — нерідкість» ⁴.

Шлюб є одним із семи таїнств церкви й символізує освячення подружнього союзу іменем Божим, надання нареченим благодаті, єдинодушності в народженні та вихованні дітей. Сім'я, згідно з православною вірою, є домашньою церквою. Ритуальною формою цього таїнства є вінчання в храмі. Шлюб (вінчання) не є обов'язковим таїнством для всіх віруючих. Його здійснюють тільки ті віряни, які хочуть створити сім'ю й освятити її Божою благодаттю.

Православна церква без жодних умов вінчає своїх віруючих з римо- та греко-католиками. Пов'язано це з тим, що вона визнає хрещення в цих конфесіях. Там також людину, яку хрестять, тричі занурюють у святую воду і хрестять в ім'я Отця, Сина і Святого Духа. Молодята, які хочуть обвінчатися, звісно, мусять зна-

ти молитви, а перед вінчанням мають висповідатися і причаститися. Стороні, яка сповідує греко- чи римо-католицьку віру, при переході в православ'я не висувається жодних умов.

Інше ставлення в православної церкви до вірян протестантських конфесій. Якщо православний хоче взяти церковний шлюб з реформатом, баптистом, єговістом та ін., то такі пари не вінчають. Це знову-таки пов'язано з таїнством хрещення, яке в цих конфесіях православна церква не визнає, та практикою богослужінь. Повінчати такі пари можуть лише в тому випадку, якщо представник такої конфесії прийме хрещення. Однак дітей від міжконфесійних шлюбів православна церква хрестить, не питаючи, якої конфесії хтось із батьків. Таїнство хрещення дитині, якщо є бажання обох батьків, уділяється без жодних умов.

ГКЦ з розумінням ставиться до міжконфесійних шлюбів, але має й певні застороги з огляду на те, щоб не допустити, аби віруючий католицької (вселенської) церкви відійшов від неї. Тому існують певні умови, коли йдеться про те, що хлопець або дівчина католицького віросповідання бере шлюб з особою некатолицької конфесії. Мета цього — зберегти віру й належність людини до католицької церкви. Однією з важливих умов є та, що сторона некатолицького віровизнання має підписати згоду, що не буде заперечувати того, щоб діти, народжені в змішаному шлюбі, виховувалися в католицькому дусі, а член подружжя — католик — матиме змогу вільно практикувати свою віру. Це принципова позиція ГКЦ. Таку вимогу висувають і до вірян протестантських церков, у яких є таїнство хрещення. У таких випадках потрібний письмовий дозвіл протестантської сторони на те, що майбутні діти будуть мати тут подальший супровід у вірі.

За словами отця Ніла з монастиря Святого Антонія чину братів менших (францисканців), для того, щоб отримати таїнство шлюбу, наречені подають заяву про диспензу (дозвіл) до Мукачівської греко-католицької єпархії. У документі католицька сторона підписується під словами: «Заявляю, що вірую в Ісуса Христа

і що з Божою поміччю хочу надалі жити згідно з католицькою вірою. Я приготовлений(а) усунути всі небезпеки мого відвернення від католицької віри. Одночасно буду намагатися зберегти совість мого подружнього партнера / партнерки. Чистосердечно обіцяю, що зроблю все можливе для того, щоб всі діти, народжені з нашого подружжя, були похрещені і виховані в Католицькій церкві». У свою чергу некатолик своїм підписом підтверджує, що «свідомий(а) обіцянки і обов'язку свого нареченого (своєї нареченої), які випливають з його (її) совісті». Скріплена підписом священника заява направляється до єпархії, і лише після дозволу єпископа молодят вінчають⁵.

Отець Бенедикт, католицький священник, член ордену францисканців, зазначає, що на Закарпатті міжконфесійні шлюби є частим явищем. За його словами, «римо-католицька церква ставиться до цього нормально, тому що інакше ставитися не можна. Разом з іншими конфесіями ми маємо спільні церковні догмати, і хоча у православних трошки інакше, але це не суперечить загальній християнській лінії. Я часто провожу вінчання та хрещення, і за мою практику був лише один випадок, коли вінчалися двоє римо-католиків, всі інші шлюби були мішані. У випадку, коли до вівтаря йдуть, наприклад, греко-католик і православна, одна зі сторін має питати дозволу у свого настоятеля (куди вона територіально належить) на вінчання у храмі іншої конфесії. Ця практика є тут нормальна, тому що Закарпаття — це багатоконфесійний регіон»⁶.

Обряд одруження представників східної і західної традиції християнства, попри спільне усвідомлення його як святого таїнства, різняться в трактуванні й розумінні через різні історичні, географічні та богословські чинники. Існують деякі спільні моменти в sacramентології елементів обряду (злиття заручин і шлюбу, подружжя присяга, читання незмінного Євангелія), але підхід до цього таїнства і його рубрики в кожній церкві суттєво відрізняються (відсутність вінців у латинському обряді, спосіб одягання перснів, обряд спільної

чаші, різне трактування поняття «служитель таїнства подружжя» тощо). Це зумовлено різними культурно-історичними обставинами, у яких формувалася східна й західна традиції християнства, але фундаментальний зміст цього таїнства, богословське трактування й визнання його правосильності притаманне обом традиціям.

У реформатській церкві, яка базується на засадах кальвінізму, відкинута всі зовнішні атрибути культу — вітвар, ікони, свічки, хрест. Обрядове життя зводиться до слухання молитов, створених пастором, його проповіді, співу псалмів. Шлюб освячується вдома, над померлими вдома читається молитва. Скасовані літургії та всі католицькі свята, окрім воскресіння.

Отець Янош Гейдер з реформатського храму м. Ужгорода зазначає: «Реформатська церква до вінчання й сімейних стосунків готує віруючих змалечку в рамках програми церковного виховання, конфірмації. Під час бесід розповідаємо дітям, що таке сім'я, пояснюємо про обов'язки подружжя. Наша церква є дуже відкритою. Ми нікого не примушуємо переходити у нашу конфесію. Вінчаємо пари, які до нас звертаються з таким проханням, без жодних умов. Якщо проводяться змішані одруження, ми нікого не силуємо, хто бажає, може до нас приходити. Хоча інколи пропонуємо, аби діти від таких шлюбів обирали конфесію за статтю, тобто хлопчики приймали батьківську, а дівчатка материнську. Здавна у багатьох закарпатських селах існує традиція, що в сім'ях, де батьки належать до різних конфесій, хлопчики наслідують конфесію батька, а дівчатка — матері. Свої витоки вона бере з 1790 року, коли відповідний закон ухвалив імператор Йосип II. Значною мірою ця традиція збереглася й до сьогодні.

Та це за бажанням самих батьків. Найдоречніше, щоб діти обирали ту конфесію, яка більше практикується у сім'ї, тоді дитина буде залучена до церкви. Так само ставиться наша церква й до хрещення. Ми проводимо обряд без будь-яких умов для усіх, хто звертається

з проханням охрестити дитину. Аби до нашої церкви могли приходити люди різних національностей, проводимо богослужіння українською та угорською мовами»⁷.

Польовий матеріал, зібраний нами в Закарпатті, дає можливість стверджувати, що поряд зі «свідченнями» церкви одним з основних агентів прилучення до релігійності була і є сім'я. Розповідаючи про традиційні релігійні свята, здійснювані обряди, інформанти звертаються передусім до досвіду своєї сім'ї, відчуючи необхідність заручитися підтримкою й авторитетом предків. Як правило, усі говорять про глибоку релігійність своїх батьків, які регулярно відвідували церкву, молилися, постилися і суворо стежили за дотриманням релігійних поглядів дітьми: «У релігійному дусі батько нас виховував. Коли я поступала в інститут, то мама каже, що там атеїзм будуть вивчати. І вона мені каже, що якщо у цьому предметі треба відріктися від Бога, лишай інститути, не потрібні мені такі інститути. Ти знаєш, що ми тебе виховали побожно, і не смій мені відріктися від Бога. І не смій мені ніколи поступити в партію — ні в яку! Каже: “Я тебе навчила мотикою копати. Велике діло — вчителька! Підеш копати в колгосп, простою колгоспницею. І тому або будеш ти вірною християнкою, або все”. І батько, і мама були православними. Тато мій дав обітницю, якщо виживе у війні (воював у Радянській армії у II Світовій)... Я розкажу цей випадок. Це у нас чи Яблунецький перевал, чи Перечин — десь тут у горах між Івано-Франківською і Закарпатською областю — переходили завжди по горах, щоб їх не дуже видно було, прятались. І були вони в такому як би лісничому будиночку, там в три яруси були збиті такі нари, і на землі настелена солома — солдати відпочивали, — і під деревами в лісі. Батько мій спав у хатинці на самому низі, на соломі. І тут йому сниться сон, що хтось каже: “Мішо, вставай і біжи високо вгору! Біжи до того дерева!”. Він встав і біжить, і біжить ніби у напівсвідомості — ніби й спить, і біжить. А він, як уснув, то бачив то дерево. Коли вже добіг,

то схватився за то дерево, захеканий був дуже, бо важко бігти було вгору. І каже: “Чую такий свист — фю-ю-ю-ю”. І це вже бомбило. І там, в ту хатку лісника, де вони відпочивали, прямо у центр поцілила бомба. Всіх хлопців, які там були, з якими він був, їх всіх на клоччя рознесло. Дивлячись з тої висоти і бачачи це все, він сказав: “Господи, якщо Ти вбережеш мене, і я живий, здоровий вернуся додому з фронту, послужу Тобі в церкві”. І він пішов у церкву служити, і він похоронений в церкві. Похорон повністю був у церкві — там він був виставлений, а не в хаті. Він церковник був, як помічник священика»⁸.

Ставлення до міжконфесійних шлюбів є позитивним, і такий шлюб переважно сприймається респондентами як цілком природне явище: «Тепер мій син буде женитися, то ми вже домовлялися з батьками невістки, то вони кажуть: “Обов’язково, щоб був у нас хліб, сіль і рушник”. — “Та, — кажу, — буде каравай”. Невістка у мене з Берегова, мадярка, но мама — українка. Мама — з Києва, но вийшла за муж сюди, у Берегово. Вона по українській традиції... Будуть вінчатися, ми ходимо в римо-католицьку церкву у Виноградіві, там і будуть. Ми самі греко-католики. Но в той час, коли я росла, то греко-католицька церква була заборонена, були тільки православні, пам’ятаю, як моя мама вела мене, таку маленьку, в римо-католицьку. І я вже привикла до тої церкви, і оба мої сина туди ходять. Перше причастя отримали там і вінчатися там будуть. А дівчина у реформатській церкві була хрещена, але вона не була така... при церкві, батьки не ходили ні сюди, ні туди. Мама у неї православна, але нікуди не ходила. Її батьки нічого не мають проти, що вони будуть вінчатися у римо-католицькій церкві»⁹.

При виборі конфесії для дітей у деяких сім’ях дотримуються традиції, за якою, якщо батьки належать до різних конфесій, то хлопчики наслідують конфесію батька, а дівчатка — матері:

— *А одружуються українці з угорками чи навпаки?*

— Да, є таке, женяться.

— *А в яку церкву йдуть тоді?*

— Є такі, шо йдуть і в ту церкву, і в ту церкву. А коли вже рожаються діти, то догаваруються: якщо дочка — то матеріної віри, а як хлопець, то по батьковій вірі піде¹⁰.

Проте такий варіант вибору конфесії не є сьогодні єдиним нормативним критерієм, який зумовлює релігійну ідентичність. У деяких випадках вибір відбувається за конфесійною належністю одного із членів подружжя та його родини (конфесія заміжньої жінки залежить від конфесії чоловіка):

— Моя мама була угорка, а вийшла заміж за українця. Я теж угорка, чоловік у мене — українець.

— *Ви пишеться угоркою по мамі?*

— Так, за мамою. Мама хотіла своє відстояти. Є в мене брат, він уже українець, хрещений в православній вірі, а я — в угорській церкві.

— *А де вінчалися?*

— У його церкві, православній. Він з сусіднього села Сасово, я туди вийшла заміж, там проживаю. Уже дочку я хрестила в православній церкві.

— *А записали ким?*

— Українкою.

— *Ви виховувалися в реформатській церкві, а тепер ходите до православної. Що Вам ближче?*

— Важко, коли заходиш у православну церкву і треба цілувати ось той образ, цей образ, пам’ятник, хрест. Я не розумію цього. На початку села і в кінці ставлять хрест, і от коли проїжджають — хрестяться, я не розумію цього, яку це має силу.

— *А як Ви почали ходити в православну церкву?*

— Як мали вінчатися, нас православний священик запросив до себе. Мій чоловік хотів у православній, а я — куди вже він. Треба було провести ніби маслосвятіє над мною, щоб, коли я буду хреститися, той хрест мав силу над мною. Одразу ж провели цей обряд, помазав олією тою їхньою.

— Ви ще кажете «їхньою», ще не прийняли остаточно для себе, так?

— Як свекруха каже, так і роблю. Вони, бачу, дуже то підтримують¹¹.

У деяких ситуаціях вибір диктується як конфесією одного із членів подружжя, так і наявністю / відсутністю певної церковної громади в населеному пункті:

— Я вийшла заміж на 14 років старше від мене людину. Він угорець. І записаний він у паспорті угорцем.

— А до якої церкви Ви ходите?

— До реформаторської церкви, тому що чоловік мій — реформатор. І дітки так пішли — в мене є син 13 років і доченька — має 5 років. Вони обоє були хрещені в реформаторській церкві. Я сама — з римо-католицької сім'ї. Моя мама у Виноградіві родилась, а там тоді була тільки римо-католицька церква. Мене похрестили у Виноградіві. Але тут немає в селі римо-католицької церкви. Я ж не буду доїждати постійно. Хоча я не можу сказати, що я кожну неділю в церкві, але на великі свята, там паску святити, ми стараємося¹².

Міжконфесійна практика здійснення таїнства шлюбу (вінчання) християнськими церквами базується на визнанні / невизнанні певних церковних догматів іншої конфесії, з-поміж

яких визначальним є таїнство хрещення. Майже всі християнські церкви вважають хрещення водою актом введення в одне Тіло Христове і відповідно — у спільноту «єдиної, святої, католицької (тобто вселенської, соборної) й апостольської церкви», «таїнством християнської ініціації». Але оскільки така церква існує лише в тих формах, які розвинулись історично, через хрещення відбувається прийняття особи в конкретну церкву певної конфесії.

Усталена церковна догматика конфесії певною мірою формує та регулює внутрішньосімейну релігійну практику вірян. Наші інтерв'ю, які фіксують релігійний аспект шлюбно-сімейних взаємин між представниками різних конфесій, свідчать про відсутність драматичного протистояння чи непорозуміння щодо вибору форми віросповідання одного із членів подружжя або народжених у шлюбі дітей. Вони є прикладами релігійної толерантності й віротерпимості в родинному колі, своєрідного закарпатського «єкуменізму життя». Вибір конфесії диктується як церковними канонами, так і суто індивідуальним вибором чи поточними життєвими обставинами, і сучасні віряни не вбачають у цьому ні загрози для порятунку душі християнина, ні екстраординарної події.

¹ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.gazumkov.org.ua/ukt/index.php>.

² [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.carpathia.gov.ua/>.

³ Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання ; під ред. М. Вегеша, Ч. Феденця. — Ужгород, 2010. — С. 568–578.

⁴ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.viza.uz.ua/news/4323>.

⁵ Там само.

⁶ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.prosviata.info/traditsiji/item/mizhkonfesijni-shlyubi.html>.

⁷ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.viza.uz.ua/news/4323>.

⁸ Записала І. Щербак 2012 р. у с. Підвиноградів Виноградівського р-ну Закарпатської обл. від Марії Михайлівни Комаромі, 1958 р. н. (православна, родом із с. Дротинці).

⁹ Записала І. Щербак 2012 р. у с. Вербовець Виноградівського р-ну Закарпатської обл. від Сільвії Іванівни Савко, 1961 р. н. (угорка).

¹⁰ Записала І. Щербак 2012 р. у с. Нове Село Виноградівського р-ну Закарпатської обл. від Ласла Ласловича Воргола, 1939 р. н. (реформат).

¹¹ Записала І. Щербак 2012 р. у с. Теково Виноградівського р-ну Закарпатської обл. від Вікторії Іванівни Чейпиш, 1980 р. н.

¹² Записала І. Щербак 2012 р. у с. Нове Село Виноградівського р-ну Закарпатської обл. від Ліїв Степанівни Фарій, 1978 р. н.